

TURKOLOGY

**TÜYMEBAYEV J.
YESKEYEVA M.**

**TÜRKOLOJİNİN
TARİHİ-DİL BİLİMSEL
ESASLARI**

**TÜRKOLOJİ
serisi**

ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2
Т 87

*Baskıya Uluslararası Türk Akademisi Bilimsel Koordinasyon
Kurulu tarafından sunulmuştur*

*Baskıya Bölgesel Sosyal İnovasyon Üniversitesi
Bilim Kurulu tarafından sunulmuştur*

Görüş bildirenler: Prof. Dr. A.Kaydar
Prof. Dr. S. Eker
Prof. Dr. S. Boranbayev

Türkiye Türkçesine aktaranlar: Ainur Mayemerova (1. ve 2. bölüm)
Elmira Kaljanova (3. ve 4. bölüm)

TÜYMEBAYEV J., YESKEYEVA M.

T 87 Türkolojinin Tarihî-Dil Bilimsel Esasları. – Almatı, 2017. – 456 s.

ISBN 978-9965-22-512-3

Eserde Türkoloji biliminin oluşma ve gelişme tarihi, XXI. yy. Türkolojisinin ana hatları ortaya konularak Türk dillerinin tarihî gelişim dönemleri, glottojeneolojik ve glottokronolojik açıdan sınıflandırma ilkeleri, Türk dillerinin temel özelliklerini yansıtan dil kuralları ile dil olayları açıklanmıştır.

Eser Kazak filolojisi ve Türkoloji bölümlerinde öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencileri ile dilci Türkologlar için hazırlanmıştır.

ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2

© Tüymebayev J., Yeskeyeva M. 2017
© «Kazıǵurt» Yayınevi, 2017

ISBN 978-9965-22-512-3

ÖN SÖZ

Türkolojinin temelini oluşturan dil bilimsel gramer alanı; Türk dünyasının ortak değerlerini korumaya, genel anlamda Türk tarihi ve dil bilincini yeniden canlandırmaya, Türk halkları arasındaki işbirliği ve kültürel etkileşimi pekiştirmeye hizmet etmektedir. VI-IX. yy. Türklerinin *Beñgü El* «Ebedî Millet» düşüncesinin Çağdaş Kazak Halkının millî arzusuna dönüşmesi, Türkoloji alanında nitelikli ders kitaplarına olan ihtiyaç konusunu gündeme getirmektedir. Uygarlık tarihinde özel bir yeri bulunan Türklerin tarihî kökenlerinin çok eskilere dayandığını öğrenmek suretiyle genç kuşakların vatanseverlik duyguları pekişecek, onların dünya uygarlığı ve küreselleşme sürecine cesaretle adım atmalarını olumlu yönde etkileyecektir.

Türkoloji biliminin yapı taşlarından birini oluşturan “Türkolojiye Giriş”, “Türkolojinin Esasları” derslerinin okutulmasında kullanılacak olan bu çalışma, Eski Sovyetler Birliği, Kazakistan ve yurt dışındaki Türkolojik- lengüistik bilimsel ekoller geleneğini devam ettirerek orijinal düşünce ve görüşleri sistematik hâle getirmeye, XXI. yy. Türkolojisinin yönünü belirlemeye, Türk dünyasının tarihi, kültürel ve dilsel yakınlığını canlandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesi, Türkölük biliminin bir bütünlük arz etmesi, kuramsal ve yöntem bilimsel temelini oluşturan karşılaştırmalı tarihî inceleme ve yeni araştırma paradigmaları ile Türk dillerini inceleme tarihinden söz ederek dil bilimsel Türkolojinin şu andaki güncel sorunlarını, temel bilimsel yönlerini tanıtmak; Türk dillerinin oluşma ve gelişme dönemlerinin

özelliklerini dil ve tarihî malzemeler temelinde irdeleyerek Türk dilleri tarihini dönemlere ayırma konusundaki yeni görüşler hakkında bilgi vermek; Türk dillerini glottojeneolojik ve glottokronolojik açıdan sınıflandırmanın dil bilimsel, tarihî etnogenez, bölgesel coğrafya vb. yönlerini inceleyerek Türk dillerinin sınıflandırılması hakkındaki görüşleri yansıtmak; Türk dillerinin fonolojik sistemi ve morfolojik yapısının temel özelliklerini, Türk dillerinin gelişme çizgisini belirlemedeki önemli kurallarla, dil olaylarını göstermek; dil bilimsel Türkolojideki Kazak dil biliminin yerini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Ders kitabı hazırlanırken A.Kaydarov ve M.Orazov'un (Türkolojiye Giriş, 1985, 1992, 2004) eseri, G.A.Aydarov, A.S.Amanjolov, N.K.Antonov, V.V.Barthold, N.Ya.Biçurin, N.A.Baskakov, N.Z.Gaciyeva, L.N.Gumilyov, N.K.Dmitriyev, M.J.Joldasbekov, M.Z.ZaKiev, A.N.Kononov, A.T.Kaydar, A.K.Kurışjanov, L.S.Livitskaya, S.E.Malov, E.N.Nacip, K.Ö.Ömirliyev, E.V.Sevortyan, B.A.Serebrennikov, E.R.Tenişev, M.T.Tomanov, A.M.Şçerbak gibi tanınmış Türkologların bilimsel ve kuramsal eserleri ve Türk tarihi hakkındaki görüş ve düşünceleri, Türkoloji ile ilgili ansiklopedik, biyobibliyografik, el kitabı niteliğindeki eserlerin verdiği bilgileri esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKOLOJİ

Ş1. Türklük Biliminin Dünya Sosyal Bilimleri Alanındaki Yeri

Bilim tarihi, uygarlığın tarihidir. Türklük bilimi de herhangi bir bilim alanı gibi karışık gelişme çizgisinden geçmiştir. Oluşma esnasında kuramsal ve yöntem bilimsel bakımdan çok yönlü araştırma sonuçlarından, birbiri ile aykırılaşan görüşler süzgecinden geçerek bağımsız bilim alanı olarak gelişmesi Türkolojinin dünya bilim alanındaki önemini ve güncelliğini tanıtmakla birlikte Türk halklarının bütün uygarlıktaki yerini de belirlemektedir. Avrasya coğrafyasının geniş bozkırlarında hüküm süren Türk kültürü Eski Doğu ve Eski Batı uygarlığı ile paralel gelişen derin köklere sahip olgusal bir yapıdır.

Avrupa bilim insanlarına göre "dünya kültürünün beşiği" sayılan Eski Yunan kültüründen önce yerleşmiş bulunan ve Yunan kültürünün gelişimini büyük ölçüde etkileyen Hint, Çin ve Arap halkları vd. Doğu uygarlığı temsilcilerinin kültürlerinin önemi de tarihî belgelerde vurgulanmaktadır. Arap, Fars, Çin vb. Doğu halkları ile sıkı ilişkileri bulunan Türk halklarının kültürüne günümüze kadar yeterli derecede değer verilmemiştir. Türk halklarının ortak destanı Alpamış destanı ile Yunan destanı Odissey'in ortaklaşan ve benzeyen yönlerinin belirlenmesi, bu konuyu daha derinden incelenmesinin

gerektiğine¹ işaret edilmesi; Türklerin XIII. yy.da yazıya geçirdikleri Oğuz Kağan destanında söz konusu tarihî olayların miladi I-V. yy. daki Hunların Batı'ya düzenlediği seferleri olduğuna ilişkin görüşlerin bulunması, "Oğuz Kağan destanının XIII. yy.da değil, XI. yy.dan dahi daha erken dönemlerde meydana geldiğine işaret etmektedir. Eski Türk edebiyatının tarihî rölyefinde sönmüş olan bir yanardağ hâindedir." şeklinde açıklanması,² çeşitli zamanlarda yapılan arkeolojik kazıların sonuçları da Türk kültürünün çok daha derinlere inen köklü tarihine tanıklık etmektedir.

Avrasya coğrafyasının uçsuz bucaksız topraklarını sahiplenilen otokton superetnos olan Türk halklarının kültür ve uygarlığı Kuzey Buz Denizi ile Akdeniz arasındaki, yaklaşık 14-15 milyon km² olan çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmektedir. Eski Türk boylarının yaşadığı coğrafya sadece hayvancılık ve göçebe yaşam tarzına elverişli Avrasya bozkırları ile sınırlı kalmayıp iklimi uygun olan sulak bölgeler, nehir ve göller, denizler, Tanrı Dağlarının, Altay, Pamir, Kafkas dağlarının da bulunduğu kültürel yaşam coğrafyasının büyük uygarlık oluşturmaya elverişli çeşitli arazi rölyeflerinden oluştuğuna işaret etmektedir.

Bir kültürün gelişme süreci kapalı değildir. Türklerin yaşam ve kültür coğrafyasını oluşturup geliştirmesi; sınırlarını paylaştığı, kendilerine özgü uygarlığı bulunan başka etnosların kültürel ve siyasi görüşleri ile siyasi ekonomik kalkınma ve gerileme süreçleri ile ilişkili olmuştur. Uygarlıklar arasındaki bağ sadece sosyal ve kültürel alanda değil, kültürlerarası temasların girintili çıkıntılı tarihî olaylar katmanından oluşan süreçler temelinde geliştiğini göstermektedir. Türkler ve komşu halklar arasındaki tarihî ilişkinin de çift yönlü olduğu tarihî belgelerden bellidir. Türk kağanlıkları sosyal, askerî ve siyasi hayatında başarılı ve güçlü komşu devletlerle eşit biçimde imparatorluk dönemlerini yaşamış, bazen zayıf düştüğü hatta başka bir devlete bağımlı kaldığı zamanları da olmuştur. Bundan do-

¹ Jirmunskiy V.M. Türkskiy Geroičeskiy epos. – Leningrad: Nauka, 1974. – s. 334.

² Ömiraliyev K. Köne Türki Ādebiy Eskertkişteri Tuwralı Zerttewler. – Almatı: Arıs, 2010. – s. 507, 558.

layı Türklerin kültürel ve maddi değerler sisteminde de gelişme → kalkınma → gerileme → durgunlaşma → gelişme → kalkınma dizisinin birkaç basamağından oluşan uzun bir kronolojik dönem bulunmaktadır. Türk halklarının tarihi ve insanlık kültüründeki yeri hakkında içtenlikle ifade edilen görüşlerle birlikte "yabanî, kültürü gelişmemiş halk" gibi bilim dışı dogmaların da bulunduğu bilinir. Yine de teknolojen uygarlığa kadar binlerce yıllık insanoğlu tarihinde Türklerin büyük bir kuvvet oluşturduğu, manevi entelektüel ve pratik maddi değerleri bulunan kendine özgü uygarlığı ve yazı gelenekleri bulunduğu şüphe götürmez tarihî bir gerçektir. Türklerin derin köklü tarihini konu edinen Türkoloji incelemelerinin başlatılmasıyla "gerçek Türkoloji", "neoTürkoloji" kavramları da kullanılmaya başlamıştır.

Türklerin eski dönemlerdeki askerî seferlere, tarihî göçlere, sonraki yıllarda siyasî sürgünlere, ekonomik ihtiyaçtan ötürü yerkürenin dört bir köşesine dağılması ve şu anda ana vatanları dışındaki bölgelerde yaşamaları Türk halklarının toplam nüfusunu belirlemede güçlükler neden olmaktadır. Çeşitli yıllarda yapılan sayım sonuçlarının gösterdiği istatistik bilgilerin birbiriyle örtüşmemesi de bunu göstermektedir. 1989 yılında Moskova'da yayımlanmış olan Naseleniye Mira "Dünya Nüfusu" isimli demografik kitap bilgilerine göre Türkiye, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Türkmenistan gibi 6 bağımsız devletin, Karakalpakistan, Tataristan, Başkurdistan, Yakut, Tuva, Çuvaş gibi birçok özerk cumhuriyetin ana milletini oluşturan Türklerin, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Sincan Özerk Bölgesi'ndeki, Moğolistan'daki Kazak Özerk Bölgesi'ndeki Türk halklarının, Batı Avrupa'daki, Amerika ve Avustralya ve Afrika'daki ülkelerde yaşayan Türk azınlıkları ile birlikte Türklerin toplam nüfusu 135.594.000'dir.¹ M.Zakiyev, 1989-1995 yılları arasında yayımlanmış bilgiler ışığında bütün dünyadaki Türklerin sayısının 132.804.576 olduğuna işaret ederek bu sayının doğruluğundan şüphe edildiğini, Türk halklarının kesin sayısını belirlemenin zor olduğunu, sayım esnasında Türklerin sosyal durumlardan ötürü yaşadığı ülkenin esas milleti olarak kayda geçmesinin sık sık rastlanan bir durum olduğu-

¹ Naseleniye Mira. Demografiçerskiy Spravoçnik. – Moskva: Mısl, 1989. – s. 414-415.

nu ifade etmektedir.¹ Bağımsız devleti bulunmayan Türk etnosları veya Türk azınlıkları temsilcilerinin nüfusuyla ilgili bir durumdur. Nadir Devlet'e göre, 1990 yılında Türk halklarının toplam nüfusu 147.987.270,² sosyal ağlardaki son bilgilere göre ise şu anda Türklerin sayısı 150 milyona yaklaşmıştır. Bu bilgiler dört kıtaya dağılmış olan Türk dilli halkların dünya nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturduğuna işaret etmektedir.

Etnokültürel coğrafyanın genişlemesi veya küçülmesi, etnosların kendi ana vatanlarından çıkarılması, asimilasyona uğraması, hatta tamamen tarih sahnesinden silinmesi de tarihî gelişim süreçlerinin bir parçasıdır. Türk halkları da bu tür tarihî olaylardan kendi payına düşeni yaşamıştır. Eski dönemlerden itibaren bağımsız kavimler birliği ve hanlıklara ayrılmasına rağmen kendi aralarında superetnos birliğini sağlayan Türk dünyası, tarihî sebeplerden dolayı dağılmıştır. Sibiryaya ve Orta Asya'da, İdil ve Yayık nehirleri boyunca bulunan Türklerin yurduna, Kırım bölgesindeki, Karadeniz sahillerindeki Türk etnoslarının ata yurtlarına başka kültürler de yerleşmeye başlamıştır. Çeşitli siyasî etkenlerden dolayı Türk halklarının çoğunluğu ata yurtlarını bırakarak başka ülkelere göç etmeye mecbur kalmış, 1990'lı yılların başına kadar kardeş Osmanlı Türkleri ile ilişkiler kesilmiştir. Çin ve Rusya arasındaki siyasî ve diplomatik sorunlara bağlı olarak Doğu Türkistan, Kaşgar, Turfan coğrafyasında yaşayan otokton Türk etnosları ile bağlantı sağlamak zorlaşmıştır. Bu durum yüzyıllarca süren gelişim çizgisinden geçmesine rağmen, Türk kimliğini korumuş olan Avrasya coğrafyasındaki kırkı aşkın Türk dilinin gelişiminde, kullanım sahasında, yazı geleneğinin oluşmasında belirli derecede izler bırakmıştır.

Türk halklarının yarı göçebe hayat tarzı ve siyasî sosyal durumuyla ilgili XI. yy.da Kaşgarlı Mahmut'un eserinden başlayarak XVII. yy.a kadar Klasik Arap filolojisi ile birlikte gelişen dil bilimsel Türkoloji (Cemal ad-Din Muhammed Abdullah-at Türkî, Mahmud

¹ Zakiyev M.Z. Drentetyurkskaya Onomastika i Ee Morfonologiya. – Astana: Prosper Print, 2013. – s. 15-16.

² Nadir Devlet. Türk Dünyasının Demografik ve Ekonomik Yapısına Toplu Bir Bakış // Türk Dünyası El Kitabı. – Birinci Cilt.2. – Baskı. – Ankara, 1992. – S. 55-102.

ibn Ömer Zemahşerî, Cemal ad-Din ibn Mühenna, Asif ad-Din Ebu Hayan Muhammed ibn Ali ibn Yusuf al-Garnatî, Molla ibn Muhammed Salih vb.) gecikmeli de olsa devam etmiştir. Türk halklarının tarihini ve kültürünü, Türk dillerini, Türk yazılı eserlerini inceleme çalışmaları XX. yy.ın ilk yıllarına kadar yabancı bilim insanları bilim insanları tarafından yürütüldü. Siyasî ve sosyal durumlara ve akademik araştırma geleneğinin biraz geç oluşmasına bağlı olarak Türk halkları temsilcilerinin, Türkiyeli bilim insanları dışında, kendi tarihini ve kültürünü, dili ve edebiyatını araştırmak için imkânları kısıtlıydı bilim insanları. Bundan dolayı Türk halklarının dillerinin doğal yapısı ve tarihî gelişim çizgisini belirlemede Avrupa merkezli görüşler ortaya çıkmıştır.

Sovyetler döneminde Rusçadan veya Rusça aracılığıyla başka dillerden alınan kelime sayısının artması, yeni yazım kurallarının oluşturulması, yeni yazı sistemlerinin dayatılması, Türk halklarının dillerinin doğal ses sistemlerine müdahaleler bazı dillerin kullanım alanını daraltmıştır. Ancak millî kadronun oluşması, her Türk dilinin ciddi olarak incelenmesi, Türk dil bilimi çerçevesinde akademik düzeydeki dil bilimlerinin (Kazak dil bilimi, Özbek dil bilimi, Türkmen dil bilimi, Kırgız dil bilimi, Azerbaycan dil bilimi, Tatar dil bilimi, Karakalpak dil bilimi, Çuvaş dil bilimi, Yakut dil bilimi vb.) oluşması bu dönemin meyvesidir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türk dillerinin tarihini inceleme çalışmaları yeni bir ivme kazanmıştır. Özellikle bağımsız devlet kurmuş olan Türk halkları dil konusuna eğilerek devlet dilinin kullanım alanını genişletme yönünde çalışmalar başlatmışlardır. Bugün, Türk dillerinin tarihi, bu çerçevede Eski Türkçe, Orta dönem Türk yazılı eserlerini inceleme konusundaki eksiklikler ve farklı yönde yürütülen incelemeleri tarihî gerçekler süzgecinden geçirilerek araştırılmaktadır. Ancak tarihî Türk dil bilimi alanı henüz her yönüyle araştırılmış değildir. Uzun yıllar boyunca farklı bir kültürün etkisi altında kalarak superetnos birliğini zedeleyen Türk halklarının tarihi, kültürü ve dili ile ilgili sorunlar hâlen de çözüm beklemektedir. Çağdaş Türklerin kültürel ve manevi değerleri ile millî ruhunun kökü ortak Türk dünyasının manevi değerlerine da-

yandığından genç kuşaklara millî değerlerin aşılmasını ve ortak Türk kimliğinin kendine sağlam yer edinmesini sağlamak, çağdaş Türklerin tarihî köklerini öğrenme Ana Türkçeden gelişmiş olan kendi ana dillerinin tarihî gelişim çizgisini irdeleyebilme gibi etkenlere bağlıdır. Buna bağlı olarak Türk dillerinin tarihi yazılı kaynakları, alfabe sistemi, Türk dilleri üzerindeki araştırmalarla ilgili konular Ortak Türk uzanımında incelenmektedir.

Küreselleşme sürecine kendi kimliğiyle dâhil olan, dünya enformasyon toplumuna millî çıkarları doğrultusunda serbestçe girebilen bir kuşak oluşturmak da bütün Türk halkları için ortak olan bir yükümlülük ve görevdir. Bu yüzden Türkoloji biliminin klasik sahasını oluşturan Orhun, Yenisey, Talas vb. Eski Türk yazıtları ve Eski Uygur, Arap, Eski Latin, Ermeni vb. harfleriyle yazıya geçirilmiş olan Orta dönem Türk yazıtları metinlerinin incelenerek Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemleri dillerindeki diyalektik özelliklerin çağdaş Türk dillerinin oluşmasındaki etkisini belirlemenin, bu yöndeki görüşleri, yazıtların yeni okunuşu, ve çevirilerini bilim çevresine tanıtmının önemi büyüktür. Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemleri dillerindeki diyalektik ayrılıklara işaret eden tarihî ses değişmelerini çağdaş Türk dilleri ile karşılaştırarak Türk dillerine ait alternasyon olaylarının gelişim yönünü belirlemek; Türk dillerinin ProtoTürkçe, İlk Türkçe, Orta Türkçe, Yeni Türkçe katmanları hakkında toplu bilgi verilmesi, Altayistik ve Türkoloji alanlarındaki son yeniliklerin sınıflandırılarak sistematik hâle getirilmesi; Türk dillerini jeneolojik ve tarihî kronolojik açıdan tasnif etme ilkeleri ve sonuçlarının yorumlanması Türkolojinin (dil bilimsel) tarihî, bilimsel kuramsal ve yöntem bilimsel temellerini öğrenmeyi gerekli kılmaktadır.

Genetik kökü aynı Türk halklarının tarihini ve kültürünü, edebiyatı ve dilini incelemede, Türk dilleri glottojeneolojik ve glottokronolojik açılardan sınıflandırılırken, geleneksel sınırları aşarak başka milletlerin kültürü ve dilindeki ortak tipolojik göstergeleri imkânlar dâhilinde kullanmak gerekir. Bu da Avrupa merkezli geleneksel Türkolojinin bir kenara attığı Türklerin tarihî köklerini daha da derinlerde araştırmalarını etkilemektedir. Bu bakımdan XXI. yy. Türkolojisine

akraba dilleri birbiriyle karşılaştırma arayışları çerçevesini bırakarak farklı dilleri mukayese etme araştırmalarını da yoğunlaştırması gerekecektir.

Türkolojik bilimsel araştırmalar sistemli bir şekilde yapıldığında Türk halklarının geçmişi ve bugününü konu edinen tarihi ve kültürene, dili ve edebiyatına, bunların dışındaki manevi, kültürel ve maddî değerlerle ilgili toplu bilimsel sistem oluşturup etno-dil bilimsel kültürel ortak köke dayanan Türk dünyasının karşılıklı işbirliği ve manevi bütünlüğünü sağlamaya yönelik Ortak Türk ideolojisinin temelini oluşturmaktadır.

Türklük bilimi, uygarlık tarihindeki Türk kültürünün yerini kuramsal temele oturtan sosyal bilimler sisteminin bir parçası, Batı ve Doğu kültürlerini bir araya getirebilme özelliği bulunan bir ara kültürün bilimsel dayanağıdır.

Ş2. Türklük Bilimi ve Türk, Türkî Terimleri

Dünya kültürünün kıta üzerinden sınıflandırmasına göre Doğu kültürünün bir parçası sayılan Türk kültürünü oluşturan Türk halklarının dili ve edebiyatı, tarihi, örf âdetleri dışındaki başka da değerler sistemi Doğu bilimi (Şarkiyat, Oryantalizm), bilimi çerçevesinde incelenmektedir. Avrupalı araştırmacılar tarafından Doğu kültürü köklü, çok alanlı, çok örnekli bir olgudur.

Doğu bilimi, doğu halklarının tarihi, dili, edebiyatı, etnografisi, sanatı, dini, felsefesi, coğrafyası ve ekonomisini inceleyen bilimsel disiplinler toplamıdır. İnceleme konusuna bağlı olarak birkaç alandan oluşan Doğu bilimi, Avrupa açısından ele alındığında XVII-XVIII. yy.da büyük devletlerin Doğu ülkelerini sömürme siyasetine bağlı olarak oluşmaya başlamıştır. Örneğin, İngiltere, Fransa, Hollanda'nın Hindistan, Hint-Çin ülkelerini, Rusya Çarlığı'nın Orta Asya'yı ve şu andaki Kazakistan bölgesini, Sibiryaya ve Kafkasları sömürmesinden dolayı yerel Hint, Hint-Çin, Kafkas ve Türk halkları hakkında bilgi toplama ve inceleme işi büyük önem taşımıştır.

Sömürgeleştirilen ülkeleri yönetmek, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak bunu gerektirmiştir. Doğu ülkelerinden alınmış olan yazılı eserlerin incelenmesi, Oryantalist odaklı Doğu biliminin dünya bilimine dönüşmesinin temelinde doğu ülkelerinden getirilen yazılı eserler üzerinde yapılan incelemeler bulunmaktadır. Eserleri okuma ve çeviri yoluyla Doğu halklarının tarihi ve kültüründen bolca bilgi almaya imkân sağlanmıştır. Doğunun maddi kaynaklarına serbestçe ulaşmayı amaç edinen sömürgeci ülkelerin yürüttüğü siyaset o dönemde oluşmaya başlayan Doğu biliminin yönünü belirlemiştir. Doğu ülkelerinin tarihi, dili, sözlü edebiyatı, coğrafyası, sosyal ilişkileri ve siyasi yapısı ve başka kültürel değerleri (din, örf âdetleri, gelenek göreneklere vb.) inceleme işine öncelik tanınmıştır. A.N.Kononov'un verdiği bilgilere göre, eskiden işlevsel ve uygulamalı dil bilimi açısından incelemeler yapan Doğu biliminin resmen yaygınlık kazanması 1863 yılına denk gelmektedir. Aynı yıl dünya Doğu bilimi tarihinde ilk defa Saint Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesinde Doğu Tarihi bölümü açılacaktır.¹

Doğu halklarının eski yazılı eserleri, sözlü edebiyatı ve konuşma dilini araştırmak, Doğu biliminin dil bilimi sahasının gelişmesine yol açmıştır. İngiliz bilim insanları W.Jones ve G.Kolbruk Sanskriti Avrupa dilleri ile karşılaştırmalı biçimde araştırırken Fransız bilim insanı A.Ya.Anketil-Duperron Eski İran dilinden Avesta'yı tercüme etmiştir. Asur, Babil çivi yazıları, Mısır hiyeroglifleri, Eski Türk runik yazıları okunmuştur. Rus bilim insanı G.S.Lebedev ilk Sanskrit gramerini yazarak Hint dillerinin fonetik sistemi, morfolojik yapısı, sentaks yapısını açıklamıştır. Avrupa'da bulunan Doğu el yazmaları katalogları yapılarak Doğu dillerinin sözlükleri yayımlanmaya ve filolojik özel serili yayınları hazırlama çalışmaları başlamıştır.

Rusya Çarlığı'nın siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda doğu halklarının tarihi ve dili, kültürü, maddi potansiyelini inceleyen Rus Doğu bilimcileri Doğu biliminin yeni alanları olan Türkoloji ve Kafkasolojinin bilimsel temelini atmıştır.

¹ Kononov A.N. İstoriya İzuçeniya Tyurkskh Yazıkov v Rossii: Dooktyabrskiy Period. – Leningrad: Nauka, 1972. – s.4

Türklük bilimi (Türkoloji), Türk dilinde konuşan halkların dili, edebiyatı, tarihi, etnografisi, kültürü vb. manevi ve kültürel değerlerini inceleyen bilim alanıdır. Türkoloji bilimi adını, çağdaş Türk halklarının ortak adına uygun olarak ataları VI-IX. yy.da yaşayıp Orhun, Yenisey, Talas vb. abideleri gelecek kuşaklara miras olarak bırakan, birçok kabile ve boydan oluşan makroetnik grup olan Türklerin ismini temel almıştır.

Tarihî gelişim sırasındaki etnik grupların siyasi ve sosyal durumunun değişmesi, birinin zayıflayıp, diğerinin güçlenmesine bağlı olarak belirli bir etnik grup isminin değişerek yeni etnonim ile adlandırılabileceğini tarihî bilgiler göstermektedir. Merkezi Asya'daki değişik etnonimle isimlendirilen birkaç kabilede oluşan Eski Türkler VI. yy.da Altay'da kendi devleti olan Türk Kağanlığı'nı kuracaktır. Kağanlık içindeki bütün boylar kendileri için *Türk* ismini kullanırlar. Türk Kağanlığı'nın coğrafyası genişledikçe *Türk* etnonimini kullanan halkların sayısı da artacaktır. İç anlaşmazlıklardan dolayı Doğu Türk Kağanlığı'nın yarım asır kadar Çin'in yönetiminde bulunması etnonimin Çin dilinin telaffuzuna uygunlaştırılmış *tukijultujukijue* şeklini meydana getirmiştir. Ortak *Türk* etnoniminin VI. yy.da kullanılmaya başlamasına karşın Türklerin atalarının daha önce farklı etnonimleri kullandığı da bir gerçektir. Bildiğimiz Saka ve Hun, Üysin ve Kanglı, Kıpçak gibi boylar ortaya çıkmadan önce de Türk halklarının ataları yaşıyordu.

Türk etnonimi Türk halklarının binlerce yılı içeren tarihî gelişimindeki erken orta Türkçe döneminden başlayan 1400 yıl civarındaki kronolojik zaman diliminde yaşayan nesillerinin genel ismidir.

XIX. yy.dan XX. yy.ın ikinci çeyreğine kadarki literatürde *türk/türük* etnonimi genel Türk halklarına ve Türkiye Türkleri için kullanılmıştır. Eski yazıtlar dilindeki genel anlamdaki *türk* etnonimi şu andaki Türk halklarının temsilcisi ve Osmanlı İmparatorluğu varisinin ismi olarak kullanıma alındığından Türkî kelimesi bütün Türk halklarının ortak ismini ifade eden terim olarak geçen yüzyılın 30'lu yıllarından 1030'lu yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Türkî kelimesini Türk halklarıyla ilgili bir terim olarak kullanma teklifini ilk defa

1923 yılında A.N.Samoyloviç teklif etmiştir.¹ Türkî terimi sistematik olarak kullanıma girmeden önce Türk halklarının genel ismi olan Türk kelimesiyle birlikte Türk-Tatar, Tatar etnonimleri de kullanımda olmuştur.

Türklük bilimi / Türkoloji terimine kaynak olan *türk* etnonimi VI-IX. yy. yazıtlarında geniş ölçüde kullanılmıştır: *Türk bodun joq bolmazun tijin, bodun bolsun tijin* KTd.11 «Türkî halkı yok olmasın diyeyim, millet olsun diyeyim»; *Türk bodun jitzmezün tejin* On.3. «Türk halkı ölmesin-yitmesin diye» (OA). Türk(türkî) kelimesinin kökeni hakkında birçok görüş bildirilmesine rağmen, tam olarak çözüme ulaşmamış bir konudur. Temel görüşler: 1. güçlü, kuvvetli, idare sahibi anlamlarını ifade eder (W.Radloff, G.Nemeth); 2. kabile, boy, yakın akrabaların evi anlamındaki *törkin* kelimesinden meydana geldiği (A.N.Bernştam); 3. Türk Moğol dillerine ortak “doğmak, dünyaya gelmek” anlamındaki *töre-/törü-* kelimeleriyle homojen (B.Munkacsi, L.Bazin); 4. Moğol dilindeki “bay, belirli bir şeyin en yüksek tepesi” anlamındaki *tolgo/tolgaj* ve “askerlerin giydiği tolga” anlamındaki *duwlgal/dugulga* kelimelerinden meydana geldiği (Yu.A.Zuyev); 5. idare eden halk anlamında (G.Doerfer); 6. *türük (türk), törük (törk)* kelimesi etnonime dönüşene kadar “yaratan, yasa, hakikat” anlamındaki isim, “kudretli, kutsal, hakikî, gerçek” anlamında kullanılan sıfat olabilir (O.Süleymenov); 7. Moğol dilindeki “başkan, lider, ilk, öndeki” anlamındaki *tergüün* kelimesi ve *türük/türk* kelimesinin genel anlamı dil yasalarına uygun düştüğü ifade edilir (A.Amanjolov).² *Türkî/Türk* etnoniminin etimolojisi hakkında değişik yıllarda ifade edilen başka da görüşler bu fikirler çerçevesinde ileri sürülmektedir. *Türk* etnonimini yorumlayan araştırmacıların dayandığı dil bilgileri leksik semantik yönden iki gruba ayırmak mümkündür: 1. “güçlü, kuvvetli, öndeki, en, gerçek, seçkin, önemli, saygın, başkan, idareci vb.” anlamlarda Eski Türkçe *türk* “güçlü, kuvvetli”, “gerçek, kemale

¹ Kononov A.N. İstoriya İzuçeniya Tyurkskih Yazıkov v Rossii: Dooktyabrskiy Period. – Leningrad: Nauka, 1972. – s.17.

² Amanjolov A.S. İstoriya i Teoriya Drevnetyurkskogo Pisma. – Almatı: Mektep, 2003. – s. 37-40.

ermiş” (DTS, 599), Orta Türkçe *türk yiğit* “büyümüş, kemale ermiş, delikanlı”, *türk qujaş* “güneşin en üst noktası (gökyüzündeki)” (MK I, 353); Kırgızcada *turk* “iri, semiz (koyun)” (KRS, II, 284); Buryat dilindeki *türüü* “ilk, esas, saygın” (BMRS, 458); Moğolcada *tergüün* “başı, önü, öndeki”, “başkan, sorumlu”; *tör* “hükümet, devlet”, “yasa, kural, nizam” (MKS, 473, 497); Kazakçada *tör* “saygın yer, başköşe”; *töre* “han nesli, saygın insan, yönetim başındakiler”; 2. “doğmak, dünyaya gelmek” semasından oluşan “babaevi”, “memleket”, “akraba” anlamındaki kelimeler: Moğolcada *töröx* “doğmak”, *töröl* “akraba, hısım”, *törölx* “kardeş, ata”, *törxöm* “kız tarafının akrabaları” (MKS, 474); Kırgızcada *törö* “doğmak, doğurmak”, *töröt* “doğum”, *törkün* “kadın tarafının anne babası ve akrabaları” (KRS, 260, 261); Kazakçada *törkin* “kadın tarafının akrabaları, memleketi”. İlk gruptaki “kuvvetli, idareci, seçkin, kemale ermiş, saygın, hakikî vb.” anlamlarını ifade eden *tör/tor/tür* şekli ve ikinci gruptaki “doğmak” semasından oluşan *tör* şeklini homojen kelimeler şeklinde belirlemek için tam bir dayanak bulunmamaktadır. Türk dilinin ilk dönemleri esas alınarak yapılan glottogenez incelemeler sonucunda yukarıda anılan köklerin heterojen özelliği olumsuz çıkabilir. Araştırmacılar arasındaki görüş ayrılığı da bundan kaynaklanmaktadır.

Türk halklarının tarihi, hürriyeti seven yaşam biçimi, cesurluğu, renkli düşünce sistemi ve kahramanlık kabiliyeti yansıtılmış olan VI-IX. yy. yazıtlarını dil ve konu bakımından incelediğimizde Türk/Türkî etnoniminin genel anlamı ilk grupta bulunan *törk/tork/türk* sözcüklerinin semantik alanı ile örtüşmektedir. Bu sözcüklerin aynı kökten meydana geldiği de tartışma götürmemektedir. M.ZaKiev, *türk* etnoniminin millattan önce de kullanımda olduğunu, *tawar/tuer* “dağ kahramanı (dağ insanları)” boyu ve *ok* “ok (beyaz, temiz veya okla yay tutanlar)” şeklinde isimlendirilen başka bir boyun konsolidasyonu sonucu oluşan kabile ismini ifade eden birleşik *tuerok* etnonimi zamanla zayıflayarak *türk* şeklinde kullanılmaya başladığı ifade edilmektedir.¹

¹ Zakiyev M.Z. Drevnetyurkskaya Onomastika i Yeyo Morfonologiya (Eski Türk Onomastiği ve Morfonolojisi). – Astana: Prosper Print, 2013. – s. 11.

VI. yy.ın ikinci yarısında kullanılmaya başlayan etnopolitonim (etnopolitonym “devlet adı”) *türk* sözcüğü, Soğdca’daki *turk* (Eski İran dilindeki *aryaka* “İranlı”, “Arili” kelimesine karşıt anlamdaki *turyaka* “Turanlı” kelimesinden gelişmiştir) sözcüğü ile birlikte de incelenebilir¹. Ancak Türklerin önceden yaşadıkları bölge *Turan* isminin etimolojik temeli, toponimin Türk veya İran kökenli olduğu üzerine görüşler farklılık göstermektedir. Turan’ın Türklerin atayurdu olduğu dikkate alınarak, **tur+an* toponimi ve **tür+k/*tur+k/*tor+k/*tör+k* etnoniminin deşikelerindeki **tür/*tur/*tor/*tör* tek heceli kelimelerin bir arketipin aloformları olarak hem morfonolojik morfonoloji hem de mantık açısından incelenebilir ve bu şekiller ikinci dereceli kök olabilir. Bu yüzden İran dilindeki *turyaka* “Turanlı” sözcüğü Fars dillerinde Türk dillerinden alıntı da olabilir.

Son yıllarda *Türkî / Türk* kelimesini *törk* olarak deşikirme konusu da gündeme gelmektedir. Geleneğe göre etimolojik temeli, tarihî anlamı, ‘arkiseması’ benzer olan *türk/törük* paralelinin *türk* deşikmesini kullanmak dil açısından bir sorun oluşturmamaktadır. Eski Türk yazısının özelliklerine göre *ö, ü* seslerini ifade eden harf aynı olmakla birlikte Kaşgarlı Mahmut döneminde bile *Türk* kelimesinin etnonim olarak kullanıldığını biliyoruz. *Tork* etnonimi Oğuz Bulgar grubundaki eski Uz boylar birliği içinde bulunan Türk etnosunun ismi olarak bilinir. Ayrıca yapay terim olan *Türkîden* vazgeçerek tarihî terim *türk/türük* sözcüğünü bütün Türk dilli halklarla ilgili Türkiye’de oluşan geleneğe göre genel anlamda (Türk etnonimini Kazak Türkleri, Kazak Türkçesi; Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi, Azerbaycan Türkleri, Azeri Türkçesi şeklinde şu andaki halk veya devlet isimleriyle bir kelime grubunda) ve sadece Türkiye Türkleriyle ilgili kullanmayı önerenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla Kazakçada *Türkitanuw* “Türkoloji” teriminin yerine *Türkstanuw* terimi kullanılmaya başlanmıştır. Aynı kökü paylaşan kavramlarla ilgili terim yapmada belirli kurallar vardır. Aynı şeyi ifade eden kavramdan meydana gelen yeni kavramları bildiren homojen sözcüklerin fonetik varyantlarının se-

¹ Tüymebayev J.K. İstoriya Tyurko-Kazahsko-Mongolskih Etnoyazıkovich Vza-imootnoşeni (Türk Kazak Moğol Etnodil Etkileşim Tarihi). – Astana, 2008. – s.72.

manik açıdan aykırılışma süreçlerine göre gerçekleşen tarihî sözcük yapımı olayının doğası ile de örtüşmektedir. Eski sözcüğü tekrar dile kazandırmak, dünya bilim geleneğinde yerleşmiş bulunan *Türkoloji* teriminin Kazakça’daki karşılığı *Türkitanuw* (Türklük bilimi) kelimesinin yerine *Türkstanuw* teriminin benimsenmesi için resmî belgelerde kullanımını gerektirmektedir. Bu yüzden de bu çalışmada geleneksel olarak kullanımdaki *Türkitanuw* (Türklük bilimi) terimi tercih edilmek durumunda kalınmıştır.

Türkoloji, Şarkiyat bilimi kapsamında araştırma konusunun hacmi ve önemine bağlı olarak daha XVIII. yy.ın ilk yıllarında bile yön ve yöntemini belirlemeye başlamıştır. XVIII. yy.ın ikinci yarısında bağımsız sosyal bilim alanı olarak oluşan Türkoloji XIX. yy.ın orta kısımlarından itibaren filolojik yönde gelişmiştir. Türklük biliminin bağımsız bilim sahası olarak gelişmesi Türk yazılı abidelerinin anıtlarının incelenmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Orta Asya ve Sibirya ve diğer bölgelerde yaşayan eski Türk boylarının, onların devlet düzeyindeki birliklerin tarihi, dili, edebiyatı ve kültürünü incelemede çok değerli kaynak olan Orhun, Yenisey ve Talas yazıtlarının bulunması ve incelenmesi Türkolojinin dünya bilimindeki önemini artırmıştır.

Türkolojinin gelişimini Orta Türkçe Dönemi eserlerinin Arapça, Farsça yazılmış tarihnemeler ve edebî eserlerin incelenmesi de büyük ölçüde etkilemiştir. Orta dönem Türklerinin tarihi, dili ve edebiyatı, etnografisi ve kültürü vb.değerler dünyasından bilgi veren eserlerin ilk olarak incelenmeye alınanları Kaşgarlı Mahmut’un *Dîvânü Lugâti’t-Türk* isimli eseri, Yusuf Has Hacib’in *Kutadgu Bilig* destanı, Ahmet Yesevi’nin *Divan-ı Hikmet*’i, Seyf-i Sarâyî’nin *Gülistan bi’t-Türkî* adlı eseri, Harezmi’nin *Muhabetnamesi*, Kutb’un *Hüsrev-ü Şirin* destanları, daha sonraki yıllar yazılmış olan Muhammed Haydar Dulati’nin *Tarih-i Raşidi*, Celayirî’nin *Şecere-i Türk*, Reşideddin’in *Cami-üt’-Tevarih* adlı eserleri olmuştur.

Türkoloji ilk başlarda Türk halklarının tarihi ve geleneklerine, dili ve edebiyatına, kültürü ve günlük hayatına, onların yaşadığı yerlerin coğrafi, jeolojik, flora ve fauna özellikleri ile ilgili malzeme toplama ya yönelik olmakla birlikte daha sonra geliştikçe filolojik yönde ağır-

lık kazanarak dil bilimsel bir disiplin olarak kendine yer edinmiştir. Son yıllarda Türklerle ilgili manevi, kültürel ve maddi değerleri de içerecek şekilde toplu özellik bulundurmasına da özen gösterilmektedir. Klasik Türkoloji bilimi için Türk halkları ile ilgili ortak konuların tarih yönü esas alınırken, genel Türkoloji, Türklerin geçmişi ve bugününü tamamen kapsamaktadır. Dolayısıyla çağdaş Türklük bilimi inceleme konularına bağlı olarak dil bilimsel Türkoloji, Türk edebiyatı, Türk felsefesi, Türk etnografisi gibi genel Türk kültürünün tarihî gelişimini inceleyen, birbiriyle sıkı ilişkili disiplinler toplamından oluşmaktadır.

§ 3. Türkolojinin Bütünlük Özelliği

Dil biliminin bir alanı olarak Rusya ve Avrupa Doğu bilimcileri ve misyonerlerinin araştırmaları sonucu oluşan Türkoloji bilimi zamanla kendine yeni yön çizerek disiplinlerarası özelliği ve önemi derinleşerek, inceleme hacmi hep genişlemiş ve genişlemektedir. Zamanında Avrupa merkezli görüşlerin etkisiyle Türk halklarının kültürel mirasına tek taraflı bakmak, eski yazıtların siyasi, tarihi ve kültürel önemi ve uygarlık tarihindeki yeri önemsenmeden, sadece dil malzemesi olarak incelenmesi Türkoloji biliminin araştırma çerçevesini sınırladığı bilinmektedir. Türkolojinin toplu bilim alanına dönüşmesine de çok zaman geçmemiştir. Çünkü toplumsal nitelikli bilimin gelişmesi için toplumun da aynı düzeyde gelişmesi gerekir. Toplumun gelişmesi; ülke bağımsızlığı, kamuoyunun bağımsızlığıyla birlikte gelişen bir süreçtir.

Sovyetler Birliği'nin siyasi ve ideolojik ilkeleri ile gelişen diğer toplumsal sosyal disiplinler gibi Türkolojinin de belirli bir çerçeve içinde sınırlı kalması onun öncelikle disiplinlerarası toplu özelliğinin gelişmemesine bağlıdır. Sovyetler biliminde Türkolojinin toplu özelliğine yol açılsaydı, Türk halklarının dünya uygarlığının oluşmasındaki tarihî süreçlerin baş köşesinden yer edindiğini anlatma ihtiyacı duyulacaktı. Eski Çağ ve Orta Çağ dünya tarihinin odak noktası

olan Türk tarihini samimi olarak anlatma işi Sovyetler ideolojisine aykırı idi. Dolayısıyla İskit, Saka, Üysin ve Kanglı, Kıpçak, Hun ve Göktürk tarihi bir arada incelenerek çağdaş Türk halklarının eski tarihi ile bağdaştırılmamıştır. Türklerin Sakalara kadarki eski tarihi dil bilimsel yönde ilk komünikatif hizmet türleri, genel olarak ses dilin kökeni, imitativ teorisi, monogenez teorisi, nostratik diller teorisi, eski Sümer dili ile Türk dillerinin ilişkisi, Amerika Kızılderileri dili ile Türk dillerinin ilişkisi hakkındaki bilimsel teori açıdan sağlam incelemeler yapılmakla birlikte Sovyetler dönemindeki bilim adı geçen teorileri bilimsel konsept düzeyine çıkarmadı, hipotez görüşler olarak kaldı. Bu tür incelemeler resmi Türkolojinin inceleme konularından uzakta bulundu. Türk dillerinin bizim dönemimize kadarki binlerce yılı içeren köklü tarihi dünya dillerini tasnif etmede uyulan Ural Altay dil ailesi, Altay dil ailesi kavramlarına uygun olarak Altay teorisi çerçevesinde incelenme imkânına sahip oldu. Türklerin genel tarih ve genel kültür incelemeleri VI. yy. öncesine uzanmadı. Eski Türk dönemi öncesindeki kültür araştırmaları Avrasya bölgesindeki büyük göç süreçlerinin gölgesinde kaldı. Mevcut olan siyasi durum Türkoloji biliminin tüm özelliğini, yönünü, kronolojik derinliğini ve inceleme paradigmasını sınırlamıştır. Türkolojinin gerçek bilimsel sonuçları tarih, sanat, felsefe gibi toplumsal disiplinlerin programlarına alınmadı, Türklerin uygarlık tarihindeki yeri hakkında bilgi verilmedi. Ayrıca Türkolojinin mefhum sonuçları ve kuramsal sonuçları aslında Rus ve Avrupalı bilim insanlarının incelemeleriyle ilgili olmuştur.

Türk halklarının tarihî kaderi ile siyasi ve sosyal durumu gibi geçmiş "kelepçeli" olan Türkolojinin gerçek kimliği ve çağdaş yöntemleri Türkler hakkındaki tarihî hakikatleri yeniden yankılandırarak manevi ve maddi değerler sistemini dünya uygarlığındaki "Türk olgusu" düzeyinde irdeleyen disiplinlerarası mecmu özelliği, uluslararası ve devletlerarası ağırlığı ile öneminin artmasına bağlıdır. Türk devletleri arasındaki mevcut jeosiyasi anlaşmalara uygun olarak kültürel ve ekonomik ilişkiyi daha da geliştirme işinde tarihî bağların önemli rol üstleneceği aşikardır. Dolayısıyla geçmişi öne sürerek de-

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	3
--------------	---

Birinci Bölüm TÜRKOLOJİ

§1. Türklük Biliminin Dünya Sosyal Bilimleri Alanındaki Yeri	5
§2. Türklük Bilimi ve <i>Türk, Türkî</i> Terimleri	11
§3. Türkolojinin Bütünlük Özelliği	18
§4. Dil Bilimsel Türkoloji	32
§5. Dil Bilimsel Türkolojinin Tarihî Kökleri	35
§6. Türkolojinin Rusya'da Oluşmasının Tarihî Ön Şartları ve Olguları	48
§7. Dil Bilimsel Türkolojinin Gelişimi ve Türk Dillerinin İncelenmesi	63
§8. Yurtdışında Türkoloji Biliminin Gelişmesi ve Türk Dillerinin Araştırılması	103

İkinci Bölüm TÜRK DİLLERİ VE TÜRK DİLLERİNİN TARİHİ GELİŞİM DÖNEMLERİ

§1. Türk Dilleri	128
§2. Türk Dilleri Gelişimini Tarihî Açıdan Dönemleştirme ve Türk Dillerinin Gelişim Evreleri	163
§3. Türk Dilleri Tarihî Gelişiminin Saka-Hun Devri	186

§4. Türk Dilleri Gelişiminin Eski Türkçe veya Erken Orta Türkçe Dönemi	197
§5. Türk Dilleri Gelişiminin Orta Türkçe Dönemi veya Eski Türkçe dönemi	213
§6. Türk Dilleri Gelişiminin Yeni ve En Yeni Dönemi	227

Üçüncü Bölüm GLOTTOJENEOLJİK VE GLOTTOKRONOLOJİK BAKIMDAN SINIFLANDIRMA MESELELERİ

§1. Türk Dillerini Sınıflandırmanın Kuramsal-Yöntem Bilim ve Tarihî İlkeleri	234
§2. Türk Dillerini Sınıflandırmada Dayanılan Fonetik-Fonolojik ve Morfonolojik Kurallar	254
§3. Türk Dillerinin Sınıflandırılması 275	

Dördüncü Bölüm TÜRK DİLLERİNİN YAPISI.FONOLOJİ. MORFOLOJİ

§1. Türk Dillerinde Vurgu, Uyum, Hece	300
§2. Türk Dillerinin Fonetik-Fonolojik Sistemi	315
§3. Türk Dillerinin Morfolojik Yapısı	357
§4. Türk Dillerindeki Yapım Ekleri	397
§5. Türk Dillerindeki Çekim Ekleri	418
Kısaltmalar	431
Bibliyografya	437

TÜYMEBAYEV J., YESKEYEVA M.

TÜRKOLOJİNİN TARİHÎ-DİL BİLİMSEL ESASLARI

Editör: Süer Eker

Ressam: Ermek Meyirbekov

Sayfa düzeni: Niyazbay Orazımbetov

Baskıya 28.09.2017 Tarihinde gönderildi.

Kalıbı 66x96 1/16. Ofset baskı.

Harf türü Arno Pro, Palatino Linotype

456 s. Baskı adedi 1000.

Sipariş №2920.

Baskı ve Cilt Kazıgurt Yayınevi'ne aittir.

Kazıgurt Yayınevi

480009, Almatı

Abay Cad. No: 143, ofis No: 405

Tel: +7 (727) 394 42 86

e-posta: kazygurt@list.ru

Тапсырыс берушінің файлдарынан Қазақстан Республикасы

«Полиграфкомбинат» ЖШС-нде басылды.

050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.

